

Serbest Piyasa Ekonomisi, Kriz,

Üniversiteler

Sibel ÖZBUDUN

“İnsanlar aptal değil, cahil doğarlar; onları aptallaştıran, eğitimidir.”[1]

Demecin daha dumanı üstünde: belki Kürt açılımı tartışmaları, IMF toplantıları ve IMF karşıtı gösteriler, Ermenistan'la diplomatik ilişkilerin kurulması vb. arasında gözlerden kaçmıştır diye bir kez daha hatırlatayım dedim. Başbakan Tayyip Erdoğan geçenlerde buyurdu: “Her üniversite mezunu iş bulacak diye bir şey yok!”[2]

Aslında Başbakan'a özgü bir söylem değil bu; neo-liberalizmin ünlü *dictum*'larından, “post-istihdam toplumu” formülünün kriz Türkiye'si'ne uyarlanmış kiplerinden biri, yalnızca.

Öyle ya, neo-liberal ideologlar, insanlığın başına sardığı her belayı bir “post-“ önekiyle estetize etmeye çok düşkün; böylelikle bir bellek aşınmasına, bir vazgeçişe yol açmayı hesaplıyorlar belli ki. “Post-istihdam toplumu” ise, iki “vazgeçişi” imlemekte:

-Ekonomik sistemin herkese (hatta büyük çoğunluğa) iş sağlaması gerektiği inancından vazgeçiş;

-İstihdamın yaşam boyu olduğuna ilişkin güvenceden vazgeçiş: Fransa'da özelleştirilen telekomünikasyon sektöründe salt bu güvenceyi kırmak için insanların sektör içerisinde sürekli yer ve iş değiştirmeye zorlandığı, örneğin teknisyenin muhasebede, muhasebecinin pazarlamada görevlendirildiği, bu nedenle de sektör içerisinde art arda intiharların yaşandığını okumuş olmalısınız[3].

Söylemin ülkemizi “teğet geçen” krizle ilişkisi de son derece açık: 2001-2002 krizi ardından ODTÜ rektörünün “Eskiden şirketler öğrencilerimizle daha son sınıfta sözleşme imzalarlardı; oysa şimdi mezunlarımızın büyük bölümü işsiz” dediğini hatırlayanlarınız belki çıkacaktır. Ya da şu haberi:

“İşte bir Türkiye gerçeği daha. Çok değil bundan birkaç yıl öncesine kadar mezun olmadan aylarca önce işini garantileyen Boğaziçi, ODTÜ gibi efsane üniversitelerin mezunları da artık işsizlikle boğuşuyor. İstatistikler Türkiye'deki işsizlik oranının yüzde 10'larda olduğunu gösteriyor. Avrupa Birliği ilerleme raporuna göre gençler arasındaki işsizlik oranı ise yüzde 20'lerin üstünde.

ODTÜ Rektör Danışmanı ve Kariyer Planlama Merkezi Başkanı Prof. Dr. Okan Tarhan, ODTÜ mezunlarının yaşadığı işsizlik problemini çarpıcı rakamlarla doğruluyor: 'ODTÜ ortalama her yıl 3 bin 500 mezun verir. Biz de her 5 yılda bir envanter çalışması yaparız. Gerekirse mezunlarımızın evlerine mektuplar göndererek mezunlarımız işe girdi mi, hangi sektörde çalışıyor diye sorarız. Geçtiğimiz yıllarda mezunlarımızın iş bulma oranı 3'te 2'ydi. 2001'deki ekonomik krizle birlikte elimize geçen rakamlar dehşet vericiydi. 2001 mezunları arasında iş bulanların sayısı sadece 340'tı. Yani işe girme oranı 10'da bire düşmüştü. Her 10 öğrenciden biri işe girerken, diğer 9'u işsizlikle boğuşuyordu. 2002'ye gelindiğinde bu rakamlar biraz daha iyimser bir havanın esmesine neden oldu. Mezunlarımızdan 700'ü iş bulmuştu. 2003'te ise iş bulma oranı yarıya yarıya yükseldi. Yani her iki ODTÜ'lüden biri iş bulurken diğeri hâlâ açıkta.'[4]

Ankara Ticaret Odası'nın 2004 tarihli, "Geleceğe Silgi: Eğitimli Küskünler Dosyası" başlıklı raporunda, devletin resmi verilerine göre her üç üniversite mezunundan birinin işsiz olduğu belirtildikten sonra, bunun gerçek durumu yansıtmadığını, ODTÜ gibi nitelikli üniversitelerde bile, mezunlar arasında işsizlik oranının yarı yarıya olduğu vurgulanıyor ve çıraklık kurslarına devam edenlerin yüzde 77'sinin, İstanbul sosyete pazarındaki pazarcılarına yüzde 80'inin üniversite mezunu olduğu belirtiliyordu. Raporda ayrıca, her yıl mezun olan 4500 tıp doktorunun 3 000'i iş bulamazken, hâlen işsiz durumdaki ziraat mühendislerin sayısının 35 000'i, maden mühendislerinin (toplam sayı: 10 000) 4 000'i, 10 bin jeoloji mühendisinden ise 5 500'ünün işsiz olduğu kaydediliyordu. Ve belki de yeryüzündeki ilk "İşsiz Mühendisleri Derneği", Türkiye'de açılmıştı![5]

Ama üniversite gençliğinin başındaki yegâne tehdit işsizlik değil... Keşke öyle olsaydı. O zaman "Tünelin ucu gözüktü, ha gayret, krizden çıkıyoruz, borsalar coştı, yakında reel sektör de düzeler..." öforilerine prim verip iyimserliğe sarılmak daha kolay olurdu. Hatta IMF ve Dünya Bankası Başkanlarının "İşsizlik 2010'da da artarak sürecek, bebek ölümleri devam edecek, yoksul ülkelerde savaş bile çıkabilir" yollu açıklanmaları bile katlanılabilir hâle gelirdi.

Hayır, 2000'li yıllarda birbiri ardı sıra patlak veren ve çapı her seferinde biraz daha genişleyip

boyutları derinleşen iktisadi/mali krizlerin tek getirisi, "arızidir" deyip geçirilebilecek işsizlik değil.

Aynı zamanda ve işsizliğe koşut olarak üniversite mezunların emeğinin müthiş oranda değersizleştiği bir süreçten geçiyoruz. Geçmişin düz, vasıfsız işçilerinin yerini, üniversite mezunu gençler aldı adeta. Etrafınıza bir bakın, ayda 600-1200 TL'ye garsonluk, ayak hizmetleri, sigortacılık, tezgâhtarlık, bankacılık, müşteri temsilciliği, muhabirlik, sekreterlik, santral görevi, dersane öğretmenliği... yapan binlerce, on binlerce yükseköğrenimli genç göreceksiniz. İşin acı yanı, öğrenimini gördükleri mesleği icra etsinler ya da daha düşük vasıf gerektiren bir işte çalışsınlar, gelecekleri yok. Yani daha iyi, daha uygun bir iş bulabilmeyi, ya da maaşlarının yükselmesini umut etme hakları ellerinden alınmış durumda. Buldukları konumu yitirmemek, pozisyonlarını muhafaza etme uğruna kırana kırana bir yarışı sürdürüyorlar yalnızca. Ve tüm hayallerini erteleyerek yaşamayı öğreniyorlar: evlenmeyi, çocuk sahibi olmayı, dünyayı görmeyi, bir ev sahibi olmayı, tatile çıkmayı... Kredi kartlarının satın alamadığı bütün hayallerini tek tek terk etmeyi öğreniyorlar.[6]

Yine de, yükseköğrenimli işsizliği ve üniversite eğitimi sonucu elde edilen vasıflardaki genel değer yitimi günümüzde yükseköğretimi kuşatan sorunlardan bir tanesi. Ama bu kadarla kalmıyor. Bir yandan üniversite mezunları arasında işsizlik yaygınlaşır, bir yandan da yükseköğrenim görmüş gençlerin işgücü genel bir değer kaybına uğrarken, "rical" çok farklı bir konuyu gündemde tutmaya çabılıyor. Gerek YÖK, gerek özel sektör temsilcileri, gerekse neo-liberal ideologların bir matahmiş gibi pazarlamaya kalkıştıkları "paralı yüksek öğrenim/özel üniversite" konusundan söz ediyorum. Bilindiği gibi bu söylem, ağızlarda sakız hâline gelmiş birkaç argümanla destekleniyor. Bunlardan biri, "Türkiye'deki parasız eğitimin adaletsiz olduğu, yoksullar aleyhine işlediği ve varlıklı ailelerin çocuklarının eğitimini finanse edecek tarzda işlediği"dir. Buyurun, buradan yakın:

"Dün yazdığım 'Eğitimin Finansmanı' başlıklı yazıda Türkiye'de eğitimin finansman modelinin rasyonel olmadığını, ödediğimiz vergilerle finanse edilen eğitimin adil bir vergi toplama sistemi olmayan ülkemizde fukaranın, zenginin eğitimini finanse ettiği bir sisteme dönüştüğünü yazdım. Ayrıca ödeme gücü olanların devlet tarafından

finanse edilmesi ödeme gücü olmayanlara ayrılacak maddi payın miktarını düşürmektedir.

Bana göre: Türkiye'de eğitimin finansmanı alanında 2 önemli karar alınmak zorundadır: 1) Devletin eğitimde görevi sadece ve sadece ödeme gücü olmayan velilerin çocuklarının eğitimini finanse etmektir.

2) Devlet, özel okulları belirli alanlarda teşvik ederek üzerindeki ağır eğitim talebini mümkün olduğu ölçüde azaltmalıdır.”[7]

Bu demogoji, yoksul öğrencilere uygulanabilecek (o da kaç tanesine, belli değil) “burs” sisteminin, eğitimi bir “hak” olmaktan çıkartarak, bir “lütuf”a, en ufak bir başarısızlık, disiplin suçu, ya da hoş gitmeyen herhangi bir durumda kesilebilecek bir “Demokles kılıcı”na dönüştüreceği gerçeği karşısında, suskun kalmaktadır. “Paralı eğitim” demogojilerinin daha da gözüpük bir argümanı, “devletçi, bürokratik despotluğa” karşı “özgürlükçü, sivil bir eğitim”den yana olma savıdır. Ufuk Coşkun'un ilk ve orta öğrenimde paralı eğitimi savunan yazısından izleyelim:

“Parasız eğitim yaklaşımı, politikacıların ucuz oy avcılığı için kullandıkları bir mesele olmaktan çıkartılmalı ve ülke ekonomisi göz önünde bulundurularak daha gerçekçi, sivil, demokrat ve liberal çözüm önerileri sunularak meseleye yaklaşılmalıdır. Aslında parasız eğitimin ardında saklı olan gerçek toplum ve birey üzerinde bürokrasinin egemenliğinin daha fazla pekiştirilmesidir. (...) Türkiye'de okullar; devletin itaatkâr, uyumlu, uysal ve kontrol edilebilir insan üretimini en düşük maliyetle gerçekleştirdiği kurumlardır. Bu bakımdan eğitim, birçok ülkede ideolojik bir temelde işlev görür. Ancak hakkını vermek gerek -demokratik olma unvanını hak eden- ülkeler artık eğitime dönük politikalarını daha çok evrensel değerlere doğru kaydırmaktadır. Finansmanından, eğitim müfredatlarına varıncaya kadar eğitimin kendine dönük bir yığın problemini devletçi bir siyasi zihniyetle değil de daha çok demokratik, özgürlükçü ve liberal bir anlayışla ele almaktadırlar. Doğrusu devletin eğitimin birçok alanından elini çektiği ülkelerde bilim, sanat, teknoloji ve edebiyat dallarında ciddi kalite sıçramaları gözlemlenmektedir. Türkiye ise hâlâ resmi ideolojisini eğitim kanalıyla yeni kuşaklara aktarmayı hedef yapmış ender ülkeler arasında yerini almaktadır. Türkiye'de eğitimi devlet finanse eder anayasasına göre ise eğitim, zorunlu ve parasızdır. Dolayısıyla müfredatından, eğitim

politikalarına kadar eğitime dönük ne varsa tek söz sahibi devlettir...”[8]

Yüksek öğrenim alanının “Devlet eğitimden elini çektikçe” ne ölçüde “özgür”leştiği sorusu bir yana [Hemen belirtiyim; A. Ü. Eğitim Fakültesi bünyesinde yürütülen bir doktora tezi çalışmasında, akademik personelden kurumlarını akademik özgürlükler açısından değerlendirmeleri istendiğinde, devlet üniversiteleri 100 üzerinden 70-90 arasında bir puan alırken, vakıf üniversitelerinde çalışan akademik personel, kendi kurumlarına 100 üzerinden 50 ila 70 puan değer biçmişlerdir[9]!] eğitimin “kalitesi”nin ne denli yükseleceği ise, mezunları arasında eğitim gördükleri alanda iş bulma şansı en yüksek olan üniversiteler arasında neden hâlâ pek az vakıf üniversitesinin bulunduğunu sorduğunuzda kendiliğinden ortaya çıkıyor! [10] Üstelik de, vakıf üniversitelerinin büyük çoğunluğunun “piyasa getirisi düşük olan” alanlara boş verip eğitim-öğretim faaliyetlerini talebin yüksek olduğu bilgisayar, bilişim, halkla ilişkiler vb. alanlarda yoğunlaştırmış olmalarına karşın [11]

“Paralı (yüksek) öğrenim” lehine öne sürülen en gözde argümanlardan birisi de “yoksul devlet”, “kaynak yok ki” yazıklanmalarıdır. Oysa bu “yoksulluk edebiyatı”, bizzat Türkiye'de yükseköğrenime ayrılan GSYH'nin yüzde 1.09'u kadar payın (2005 yılı), bu payı yüzde 2 olarak saptayan Lizbon Gündemi hedefinin “uzağında” bulan TÜSiAD raporu tarafından yalanlanıyor. [12] “Vakıf/özel üniversitelerden yana” olduklarını sık sık deklare eden Murat Belge, Baskın Oran ya da Türker Alkan'ın [13] özelleştirilen yükseköğrenimde nasıl bir keramet gördükleri hâlâ bir sır... Ancak kimi gerçekler var ki, bu ülkede evlatlarına insanca bir gelecek hazırlamaktan başka bir özlemi olmayan geniş kesimlerin canını yakıyor. O da, Türkiye'de yükseköğrenimin “kamu/özel” tartışmalarından bağımsız olarak, giderek ve artan ölçülerde “paralı” hâle getirilmekte oluşu. Bunu gerçekleştirmenin yollarından biri, üniversite içi hizmetleri (barınma, ulaşım, beslenme, temizlik vb.) özelleştirmek, bir diğeri ise, öğrencilerin “katkı payı” adı altında her sömestr kayıtlı birlikte bir miktar ödeme yapmasını talep etmektir. Başlangıçta sembolik sayılabilecek bu “harçlar” her yıl bir miktar artırılarak ailelerin sırtında ağır bir yük hâline gelmiştir. Böylelikle, örneğin, “AKP döneminde üniversite harç bedelleri ortalama yüzde 123.9 oranında zamlandı. Bakanlar Kurulu'nda 2009-

2010 akademik yılı için birinci ve ikinci öğretim programlarına yapılacak harç zammının yüzde 8 olarak belirlenmesiyle AKP'nin iktidarda olduğu 7 yıl içinde harç bedelleri yaklaşık 2.5 kat artmış oldu. [14] (...) AKP'nin iktidara geldiği 2002'den Temmuz 2009'a yana harç olarak adlandırılan yükseköğretim katkı payları lisans programlarında 2 kat, ikinci öğretim programlarında ise yaklaşık 5 kat arttı. Üniversite harçları son 4 yılda yüzde 46.9, AKP iktidarı döneminde ise ortalama yüzde 123.9 oranında zamlandı. 2002 yılında 310 TL tutarındaki tıp fakültelerinin harcı 591 TL'ye, 2002 yılında 1135 TL tutarındaki ikinci öğretim veteriner fakültelerinin harcı ise 5 bin 276 TL'ye yükseldi. AKP'nin 2002 yılında iktidara gelmesinin ardından üniversite öğrencilerinin her yıl ödemek zorunda olduğu harç olarak adlandırılan yükseköğretim katkı payları aradan geçen 7 yılda katlanarak arttı. Özellikle ailesinden ayrılarak başka bir kentte üniversite eğitimi almaya gelen öğrenciler harçları ödemekte zorlanırken AKP döneminde harç bedelleri ortalama 2 kat ile 5 kat arasındaki farklı oranlarda zamlandı. [15]

Böylelikle devlet üniversiteleri tedricen “paralı” hâle getirilmektedir.

Yine de, sorunun eğitime ayrılan bütçenin miktarı, yükseköğrenimin giderek pahalılaşması hatta üniversite mezunları arasındaki işsizlik vb. ile sınırlı olmadığını tartışmak istiyorum burada. Daha doğrusu, bunlar her ne kadar tek tek ele alındıklarında “arız”, “düzeltilebilir”, “geri çevrilebilir” olgular olarak görülebilse de, tümünün bir arada daha derin, yapısal bir dönüşüme, bir zihniyet dönüşümüne işaret ettiğini vurgulayacağım.

Bir başka deyişle, bana kalırsa sorunu daha farklı bir yerde konumlandırmamız gerekiyor. Bütün yönleriyle yaşanan, yüksek öğrenim alanının (da) serbest piyasa mantığı tarafından temellüküdür.

Bu, üstelik yalnızca üniversiteler alanına münhasır bir hamle değildir. Küresel neo-liberalizm, hayatın her alanını kendi erimine dâhil ederek tanzim etme girişimi olarak çıkmaktadır karşımıza. Bir başka deyişle, neo-liberalizmin mantığı, farklı alanların özerkliğini lağveder yönde işlemekte, farklı etkinlik alanlarını piyasa kurallarına tabi ortak standart ve kriterler doğrultusunda yeniden örgütleme girişimini temsil etmektedir.

Böylelikle hastane ile lunapark, süpermarket ile

üniversite, otel ile fabrika, banka ile insan hakları örgütü, spor kulübü ile sigorta şirketinin işleyiş mantığı arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmaya ve tümünü birden piyasaya tabi kılmaya yönelik bir süreci yaşamaktayız. Tıpkı tüm insanlığa “tüketici/müşteri ol ya da yok ol!” çağrısı çıkartılması gibi.

Sağlık ve eğitim kurumları, iletişim/medya kuruluşları, siyasal partiler, STÖ'ler, bir başka deyişle geçmişte “özerk” (yalnızca devletten değil, aynı zamanda piyasadan özerk) ve kendine özgü olarak tahayyül ettiğimiz ne varsa, bir “yeniden yapılanma” sürecine zorlanırken, bunu “piyasa dili ve mantığı” çerçevesinde gerçekleştirmeye yönlendiriliyor. Hangi alanda faaliyet gösterdiği ve hangi özgül ve ayırt edici birikim üzerine temellendiğine bakılmaksızın, her kurumun bir “vizyon” ve bir “misyon” sahibi olması gerektiği, neredeyse bir kaziye hâline geldi. Artık yalnız şirketler değil, spor kulüplerinden mahalle derneklerine her kurum “şeffaf ve denetlenebilir” olmak, “paydaşların katılımı”nı sağlamak, “girdi ve çıktı” hesaplamalarının doğru ve denetime açık bir tarzda yapılması, “müşteri memnuniyeti”ni sağlamak, “hizmet kalitesi”ni yükseltmek, “rekabetçi bir ortam”la baş etmek vb. hedeflere kilitlenmiş durumda. Kurum içi faaliyetlerin değerlendirildiği toplantılar, artan ölçüde şirket genel kurullarına benzemeye başladı. Serbest piyasanın dili, her şeyi kapsıyor giderek.

Öğrenim-eğitim alanından bir-iki örnekle sanırım daha iyi anlatabileceğim derdimi. İlki, dilerseiz oldukça “kör parmağım gözüne” bir örnek olsun.

Türk eğitim sistemi, bilindiği üzere devletine bağlı, muti, soru sormaya pek alışık olmayan, ezberci, milliyetçilik dozajı yüksek “yurttaşlar”ı biçimlendirme mantığı üzerine temellenmişti günümüze dek. Günümüzdeyse Milli Eğitim Bakanlığı, bu özelliklere bir yenisini eklemek üzere kolları sıvamış gözüküyor. Bundan böyle eğitim sisteminin aynı zamanda “piyasasever” yurttaşlar yetiştirmesi de beklenecek:

“MEB'in 2009-2010 eğitim-öğretim yılında ortaöğretim öğrencilerine yönelik hazırladığı 'Ekonomi', 'İşletme' ve 'Girişimcilik' adlı derslerin programları belli oldu. Programlara göre öğrencilere ekonomi piyasacı ve kapitalist bir bakış açısıyla anlatılırken sosyal devlet ve devletçilik üzerinde neredeyse hiç durulmuyor. Ekonomi dersinin programında ekonomi

sistemleri arasında yer alan sosyalizm hakkında hiçbir bilgiye de yer verilmiyor.

Ekonomi dersinin programına göre, 'Ekonomi Nedir' adlı ünite kapsamında öğrencilere 'Ülkelerin daha çok kapitalist sistemi benimsemelerinin temel nedenlerini açıklayınız' sorusu yöneltilecek. 'Piyasa Mekanizması: Talep, Arz ve Fiyat Oluşumu' adlı üniteye ise öğrenciler gözlem gezisi düzenleyerek aynı malın farklı alışveriş merkezleri ve farklı semtlerde neden farklı fiyatlarda satıldığını araştırarak, fiyatı etkileyen faktörleri bulacak. Ünite kapsamında öğrenciler çevrelerindeki piyasaları araştırarak ve piyasaların hangi özelliklere sahip olduklarını görmeleri sağlanacak.

Üniteye etkinlik örneği olarak sabit telefon hizmetinin Türkiye'de yalnızca Türk Telekom AŞ tarafından verildiği anlatılacak ve çalışanları greve gittiğinde bu hizmetin aksadığından bahsedilecek. Üniteye çalışanların neden grev yaptığı konusunda hiçbir bilgi verilmemesi ve grevin bir hak olduğunun belirtilmemesi de dikkat çekiyor."Programa göre, 'Para, Bankacılık ve Enflasyon' adlı üniteye öğrencilere 'Parasız bir hayat olabilir mi' sorusu sorularak bu konu hakkında tartışmaları istenecek.[16]

Serbest piyasa dilinin (ve mantığının) akademik alanı nasıl istila etmekte olduğuna dair bir başka örnek, hızla değiş(tiril)mekte olan idarî dildir. Bilindiği üzere, öğrenciler, mezun olabilmek ya da bir üst sınıfa geçebilmek için her akademik yılda belirli miktar saat derse devam edip bu dersin gerektirdiği sınav, ödev, vb.ni tamamlamış olmalıdırlar. Buna benim öğrenciliğim sırasında "saat" denilirdi, şimdilerdeyse "kredi" deniliyor. "Saat" teriminin yerine neden finans dünyasına ait "kredi" sözcüğünün kullanılmaya başlandığının ise, akla yakın bir izahı yok!

Öte yandan, Türkiye üniversitelerinin de dâhil olduğu, Avrupa ülkeleri için ortak bir "üniversite alanı" yaratmaya, bir başka deyişle, sisteme katılan üniversitelerin, haydi ben de bankacılık diline müracaat edeyim, "konvertibilite"sini sağlamaya yönelik Bologna süreci, Türkiye'de tüm üniversiteleri derin yapısal dönüşümlere zorlayacak tarzda işlemekte. Süreç, özetle Avrupa üniversitelerini ABD'nin çekim alanı karşısında rekabet edebilir hâle getirmeyi, öğrenci ve öğretim elemanlarının, katılımcı üniversiteler arasında "serbest dolaşımı"ni sağlamayı hedeflemektedir. Ancak bununla da kalmamakta, katılımcı

üniversiteleri, "şeffaf", "açık", "hesap verebilir" ve "rekabetçi" yönetimini sağlamak üzere, onları şirket mantığı çerçevesinde standardize etmeyi üstlenmiştir. Bu nedenle de her ne kadar sürece ilişkin temel belgelerde[17] "üniversiteler arasındaki farklılıkların" bir zenginlik kaynağı kabul edildiği vurgulansa da, süreç, tüm bölümlerin ders programlarını ECTS (Avrupa Kredi Transfer Sistemi) doğrultusunda yeniden yapılandırılmalarından (ki bu, her bir dersin "girdi" ve "çıkıtı"larının -ders içerikleri, kullanılan kaynakçalar, eğitim malzemesi, öğrencinin çalışması gereken saat miktarı, başarı ölçüm kriterleri, vb.- standardize edilmiş bir tarzda sunulduğu cetvellerin hazırlanması dâhil bir dizi işlemi gerektirmekte), üniversitelerin "kurum dışı paydaşlar"la istişarelerinin kurumsallaştırılmasına pek çok ortaklaştırmayı öngörmektedir.

Bununla ilişkili güncel bir başka gelişme, YÖK tarafından hazırlanıp Meclis'e sevk edilen, "mütevelli heyetleri"ne ilişkin yasa tasarıdır. Üniversitelerin böylelikle, giderek "üniversite dışı paydaşların" (yerel yöneticiler, sanayi, ticaret odaları, işadamları dernekleri, meslek odaları, sendikalar) denetim ve önerilerine açılması, üretim (öğrenci yetiştirme ve araştırma) ve yönetimlerini, bu "dış paydaşlar"ın görüş ve önerileri doğrultusunda biçimlendirmesi öngörülmektedir.

Bir başka örnek ise, akademik atama ve yükseltme kriterlerinden... Giderek tektipleştirilen bu kriterler, öğretim elemanlarını araştırma ve (tercihan yurtdışında) yayın yapmaya teşvik etme gibi bir savdan hareket etmektedir. "Ne var bunda?" diye sorabilirsiniz; öyle ya, öğretim elemanlarının araştırmalar yapıp bulgularını yayınlaması kötü bir şey değil. Ama kazın ayağı, farklı; bu kriterler, belirli bir puan sistemi çerçevesinde örgütlenirken, yapılacak yayının "kalitesi" yayımlandığı derginin "kalitesi"ne bağlanmaktadır. Derginin kalitesinin saptanması görevi ise, "Standart & Poor's"u vb. kredi derecelendirme şirketlerini andıran özel şirketlere bırakılmıştır ve "etki faktörü" denilen, dergi satışı, dergi makalelerinin ne sıklıkta alıntıldığı vb. bir dizi etkenle hesaplanmaktadır. Öyle ki, yeri geldiğinde bir akademisyenin yazdığı bir kitap, "etki faktörü" yüksek, ama yaşadığı ülkede erişimi neredeyse olanaksız bir dergide yayınlanan iki sayfalık makalesinden daha az puan almaktadır. Bu durum ise akademisyenleri yayınlarını "puan alabilecekleri" dergilerin taleplerine, kriterlerine göre yapmaya

yöneltmektedir... Teşbihte hata olmaz, bu günlerde ekran karşısında, alıntılama endekslerinin *impact factor*'lerini hesaplayıp yatırım stratejilerini ona göre geliştiren hocaların borsa aktörlerinden, broker'lardan pek farkı kaldığı söylenemez...

Bir sonuncu örnek ise, YÖK Başkanı Yusuf Ziya Özcan'dan. Akademisyen maaşlarının düşüklüğünü kendisi de kabul eden Özcan, bu sorunun üstesinden gelmek için "akıllara seza" bir yöntem önermekte: "*Önce akademisyenlerin yaptığı bütün işleri bir sıralayacağız. Bunlar ölçülebilir ve genelde kimsenin itiraz etmeyeceği, katıldığı kongreler, yazdığı makaleler, öğrencilere yaptığı tez danışmanlığı, yürüttüğü tezler gibi konular olacak. Bunların hepsine bir puan vereceğiz ve puanları toplayıp bir katsayı ile çarpıp kaç lira çıkıyorsa bu parayı ertesi yıl taksitlendirerek her ay öğretim üyesine vermeyi düşünüyoruz.*" [18] İş dünyasının kıran kırana rekabetçi ortamına hoş geldiniz! Tüm bunlar, üniversitelere tahsis edilen bütçelerin kısıtlılığı ile birlikte göz önünde bulundurulduğunda, *akademia'nın ayırt edici mantığının (bilim, araştırma/keşfetme tutkusu, bilgi ve bulguları meslektaş, öğrenci ve kamuyla paylaşma, öğrenme ve keşfetmenin heyecanını kamusal yararı gözetme dürtüsüyle dengeleme kaygısı, evrensel barışa hizmet isteği, insanlığın topyekûn gelişimine katkıda bulunma ideali...)* lağvedildiği, üniversite "özerkliği"nin [aslına bakacak olursanız üniversite özerkliği denilen şey, salt üniversitenin idarî, bilimsel ve/veya malî açılardan kendini yönetebilme yetisi değildir. Bunun gerisinde tam da bu saydıklarım, yani *akademia'nın kendine özgü mantığı* yatmaktadır...] ihlal edildiği, ihlal ne kelime, toptan ortadan kaldırıldığı ve üniversitelerin piyasa isterlerine teslim edildiği bir ortamın biçimlendiğini görmemek mümkün değil. ABD'den çevresine doğru hızla yayılan bu süreç, Türkiye'de TÜSİAD'ın 1994'te bir grup akademisyene [19] hazırlattığı (ve bu tarihten itibaren de belli aralıklarla tekrarlattığı [20]) yükseköğretim raporlarından bu yana biçimlenmektedir. O tarihten bu yana, piyasanın üniversiteler üzerine müdahale süreci, giderek somutlanıyor. Üniversite "çıkıtı"larını (vasıflı eleman, araştırma...) temellük eden birincil "müşteri" olarak "serbest piyasa" bu "çıkıtı"ların biçimlenişini üzerinde daha fazla, giderek tek söz sahibi olmayı hedefliyor. Hükümetler, YÖK, ilgili

bürokrasi ve üniversite yönetimleri de bu süreci işletmek üzere el ele çalışıyorlar...

Galiba küresel neo-liberal piyasa ekonomisi ya da günümüz kapitalizminin en ürkütücü özelliği, gerçekten de "küresel" olmayı hedeflemesi. Yani yalnızca yeryüzünde el değmedik bir kaş toprak parçası bırakmamanın yanı sıra, her ulusu, her toplumu, her halkı, her cemaati, herkesi ve insan yaşamının tüm alanlarını, sahip oldukları ya da olabilecekleri her türlü özerkliği berhava ederek kendi mantığına tabi kılmak yolundaki engel tanımaz ilerleyiş.

Bu ilerleyişe "dur" demenin ise, yalnızca 6 Kasım'dan 6 Kasım'a akla gelen YÖK protestolarıyla mümkün olamayacağı, açıktır.

NOTLAR

[*] Sosyalist Mezopotamya, No:26, Kasım 2009...

[1] Bertrand Russell.

[2] "Erdoğan: Her üniversite mezunu iş bulur diye bir kural yok", Radikal, 30.09.2009, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&Date=&ArticleID=956957>

[3] bkz. Ahmet Insel, "Kapitalizm İntiharları", Radikal İki, 4 Ekim 2009, ss.1-4

[4] "Artık Boğaziçi ve ODTU mezunu olmak da yetmiyor", Haber Vitrini, 21.03.2004. <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=123165>

[5] ATO, "Geleceğe Silgi: Eğitimli Küskünler Dosyası", <http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php?3?sira=344>

[6] İşte bu durumun rakamsal ifadesi: "OECD tarafından her yıl yayımlanan 'Bir Bakışta Eğitim' raporunun yenisi (2009) salı günü yayımlandı. 2009 Raporu'nun bulgularına göre, üniversiteyi bitiren bir erkek mezununun, ortaokul mezununa göre yaşam boyunca elde edeceği kazanç priminin mezun olduğu günkü değeri, OECD ortalaması olarak brüt 186 bin dolar olarak hesaplanmıştır. Kadınlarda ise bu ortalama 134 bin dolar olarak hesaplanmıştır. Bu ortalamaların OECD'de yer alan 30 ülkenin ortalaması (2005) olduğunu anımsatarak, en yüksek değerin ABD'de hesaplanan ortalamasının olduğunu, bunun da erkeklerde 367 bin dolar, kadınlarda 229 bin dolar olarak istatistiklerde yer aldığını not düşelim.

OECD içindeki en düşük değerin Türkiye'de olduğunu görmek pek de sürpriz olmadı. Erkeklerde 74 bin dolar, kadınlarda ise 72 bin dolarlık bir ortalama hesaplanmıştır. (Uğur Gürses, "Eğitimin Gelir Primi", Radikal, 11 Eylül 2009, s.4.)

[7] Cüneyt Ülsever, "Bedava Eğitim Yoktur!", Hürriyet, 24 Haziran 2009, s.22.

[8] Ufuk Coşkun, "... 'Parasız Eğitim', Eğitimde Devlet Tekeli Demektir", Radikal, 28 Eylül 2009, s.15.

[9] Öztürk, Sevim, Türkiye'de Üniversite Özerkliğinin Mali, Akademik ve Yönetimsel Boyutlarıyla Devlet ve Vakıf Üniversiteleri İçin Betimlenmesi, Doktora Tezi, A.Ü. Eğitim Fakültesi, Danışman: Prof. Dr. L. Işıl Ünal, XXV-243.

[10] Bkz. Tuğçe Köksal, "Hangi Üniversite?" Newsweek Türkiye, 19.07.2009, <http://www.newsweekturkiye.com/haberler/detay/30910/Hangi-universite>

[11] Vakıf üniversitelerinin faaliyet alanları konusunda bkz. Bkz. M. Özügürlü, "Özel üniversite: Üniversite sistemindeki gedikten sistemin kendisine", Toplum ve Bilim, Güz 2003, sayı 97, s.271.

[12] "Türkiye'de Yükseköğretim: Eğilimler, Sorunlar ve Fırsatlar". TÜSİAD, yayını no. TÜSİAD-T/2008-10/473, Ekim 2008.

[13] "1960'larda yüksek öğretimde özel sektörün yeri var mıdır, olmalı mıdır konusunun başlıca tartışma temalarından biri olduğunu anımsarsak, nereden nereye geldiğimizi anlarız.

Fakat 1960'ların edasıyla 'Kahrolsun kapitalizm,' diye slogan atmanın bir yararı da yok. Özel sektörün varlığı eğitimde dinamizm sağlamak açısından yararlı olmuştur. Sosyal sınıflar arasında bozulan dengelerin giderilmesi de devletin görevi olmalı!" (Türker Alkan, "Toplumsal Sınıflar ve Eğitim", Radikal, 22 Temmuz 2009, s.17.)

[14] Mahmut Lıcalı, "Harçlar Yaklaşık 2.5 Kat Arttı", Cumhuriyet, 12 Ağustos 2009, s.6.

[15] Mahmut Lıcalı, "Üniversiteler: AKP Harçları Katladı", Cumhuriyet, 29 Temmuz 2009, s.8.

[16] Mahmut Lıcalı, "Sosyal Devlet Yerine Piyasa Mantığı", Cumhuriyet, 3 Eylül 2009, s.8.

[17] Bu belgelere YÖK'ün web sayfasından erişilebilmektedir: www.yok.gov.tr.

[18] Aksiyon dergisinde yer alan "En büyük hayalim YÖK'ü yok etmek" başlıklı söyleşi. <http://www.tumgazeteler.com/?a=5307341>.

[19] Eski YÖK başkanı Kemal Gürüz, Erdoğan Şuhubi, A. M. Celal Şengör, Kazım Türker ve Ersin Yurtsever tarafından hazırlanan "Türkiye'de ve Dünyada Yüksek Öğretim, Bilim ve Teknoloji" başlıklı rapor. [20] Son örnek için bkz. J. Visakorpi, F. Stankovic, J. Pedrosa, C. Rozsnyai "Türkiye'de Yükseköğretim: Eğilimler, Sorunlar ve Fırsatlar". TÜSİAD, yayını no. TÜSİAD-T/2008-10/473, Ekim 2008.